

נועים אליעזר

הקרי משפט
עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ד)
שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א
ויצא תשפ"ב * מס' 207

בדין להוריד מקדושה

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וגו' (בראשית כ"ח, י"א).

בגדר הא דנבלעו האבנים באבן אחת

א) בחולין (צ"א:) דריש: "כתיב ויקח מאבני המקום, וכתיב ויקח את האבן, אמר רבי יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן אבנים למקום אחד וכל אחת ואחת אומרת עלי יניח צדיק זה ראשו. תנא וכולן נבלעו באחד." - וצ"ב, דלאחר שכולן נבלעו באחד, אכתי במה הונח להן, דסו"ס באותו צד של האבן שלא הניח עליו ראשו, עומד בטענתו.

ב) אמנם י"ל בפשטות, דכל הטענה היא כשיש כמה אבנים, אבל כשאין רק אבן אחת ליתא טענה, דאע"פ שבצידו האחר אינו תחת ראשו של יעקב, אך כשיש רק אבן אחת תו ליכא תיגרא, שאין מי שיקפיד.

הערה בדברי ה"אליה רבה" בס' מ"ב

ג) ומעתה יש לעיין במה שכתב ב"אליה רבה" באו"ח (ס' מ"ב), ויעיין ב"שערי תשובה" (שם סק"א) שהביאו, בזה"ל: "ועיין בא"ר בשם זקנו הגאון מהר"ש שמתיר להפוך [אם נפסקה רצועת תפילין של יד סמוך לקשר, דדעת המג"א דאסור להפוך ראש האחר למעלה (במקום שהוא חזק) ולעשות בו הקשר של יד, והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור עתה לזו למטה, משום דמורידו מקדושתו, כיון שהיה בו הקשר והיוד ועתה יעשה בו כריכות האצבעות". ופסקו במשנ"ב (שם סק"ג). וע"ז פליג הא"ר בשם זקנו, ומתיר להפוך הרצועות]. - וראיה מהא דויקח מאבני וכו', ע"ש שנעשו כולם אבן אחת, וקשה דעדיין יש קנאה באיזה צד מונח על האבן. וע"כ דליכא קפידא בהכי כו". עכ"ד.

קושיית ה"שערי תשובה"

ד) דהנה יעוי"ש שה"שערי תשובה" הקשה על דבריו: "והראיה שמביא הא"ר בשם זקנו אינו ראיה כל כך, דכיון דמעשה ניסים היו שמא לא היו בדרך דביקות זה בזה, כי אם נעשה גוש אחד כלול מכולם", עכ"ד.

בביאור הא דאהני מה שנעשו גוש אחד כלול

ה) והנה גם בזה יל"ע לשיטתו, דהלא הצד שאיננו תחת ראשו של יעקב, עדיין לא נתרצה, וגם אם נעשה גוש אחד כלול, אך הרי טענתו היתה שרצונו להיות תחת ראשו של יעקב, ומאי אהני ליה במה שנעשה גוש אחד כלול.

בהכרח דשנעשו אבן אחת תו לא קפדי

ו) והנה לכאורה הטעם הוא כמשנ"ת, דכל הטענה היא כשיש כמה אבנים, שאחד מקפיד על חבירו, אבל כשאין רק אבן אחת ליתא טענה, שאין מי שיקפיד.

הערה לפמשנ"ת בראיית ה"אליה רבה"

ז) והנה ממילא צ"ע בעיקר מש"כ ה"אליה רבה" בשם זקנו, להוכיח מזה לפסיקת רצועות התפילין אם מותר להופכן.

במנהג לעשות עטרה בטלית לסימן שאותו שזכה להיות לפניו יהיה לעולם לפניו

ח) והנה יעוי' במשנ"ב (ס' ח' סק"ט) שכתב: "נהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן, שאותו ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו, כמ"ש חז"ל קרש שזכה בצפון היה לעולם בצפון כו". - וב"אליה רבה" (בס' מ"ב) נקט דד"ז הו' סתירה לדבריו שהתיר להפוך את הרצועות שהיה בהם הקשר של תפילין, דהלא כבר זכה באותו צד.

מבאר די' מקום לחלק בין רצועה של תפילין ובין עטרה לטלית

ט) אכן לכאורה י"ל דשאני הנידון ברצועה של תפילין דהוא ברצועה עצמה, דליכא נפקותא באותה רצועה, דסו"ס מתקיים באותה רצועה המעלה שהיתה בה מקודם. - משא"כ בעטרה לטלית, דהנידון איננו על עצם הטלית אלא על הציציות שבצד אחד, וכמו שכתבו הפוסקים "לסימן שאותו ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו", וזהו דמצינו בקרשי המשכן דקרש שזכה בצפון, דכל קרש הוא נידון בפני עצמו, שהרי המשכן מורכב מארבעים קרשים, וכל קרש הוא בפני עצמו, ולכן קרש שזכה בצפון יהיה לעולם בצפון.

דברי המג"א בס' מ"ב סק"ג לאסור להפוך הרצועה של קשר תפילין

י) והנה ה"מגן אברהם" (ס' מ"ב סק"ג) כתב בזה"ל: "אם נפסק רצועה של יד סמוך להקשר צ"ע אם מותר להפוך ראש האחד למעלה ולעשות בו קשר של יד והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור למטה כו', או נימא דמורידו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר והיו"ד ועתה יעשה בו כריכת האצבעות כו".

בראיה מקרשי המשכן

וע"ש ב"מגן אברהם" שהוכיח לאסור מקרשי המשכן, שבכל קרש יש בו צד עליון וצד תחתון אלא שמהפך קרש אחד, ואפ"ה אמרינן בהכי דאיכא בזה הורדה מקדושה, כ"ש ברצועות דמתחלה היה בה קשר וכעת אין בה קשר. וז"ל: "וגדולה מזו כתבו התוס' בשבת דף צ"ח כשמניחין הקרשים על העגלות גנאי הוא להשים צד העב של קרש סמוך לקרקע אצל צד הקצר שהיה למעלה, ודמי להא דאמר מעלין בקדש ואין מורידין עכ"ל, א"כ כ"ש כאן דאסור כו". עכ"ד המג"א.

דברי ה"מגן גבורים" שמתיר להפוך הרצועה

יא) ובספר "מגן גבורים" כתב להתיר, משום: "דעד כאן לא שייך מוריד מקדושה חמורה לקלה רק היכא שיש עליו קדושה עדיין, כמו ס"ת שבלה וכדומה, דאם יעשה ממנה קדושה קלה אז מורידין אותה מקדושתן. - אבל כאן אי נימא דאסור לקשור אותן למטה, א"כ ממילא יהיה על אותה החתיכה דין תשמישי קדושה דנגזין, וא"כ מה הורדה איכא בזה דקשרינן מלמטה, הא עכ"פ אית לה מעלה טפי כשקשרו שעושה בה עכ"פ מצוה כל דהו, דהיינו הכריכות שביד משיהיו נגזין, כיון דאי אפשר בענין אחר, ומכ"ש היכא דאין הרצועה ארוכה כדי שיוכל לכרוך סביב היד, דפשיטא דנעשה זאת למטה ונעשה בה מצות תפילין, ולא דמי לקרשים, דכיון דאפשר להיות מקום הרחב למעלה, פשיטא אין להורידו מקדושתו, אבל כאן כיון דלמעלה לקשר אי אפשר לקשור ולתפור כלל, ממילא טוב תת אותה למטה משיהיה נגזז כו", עכ"ד.

ביאור ה"משך חכמה" בפ' תרומה וה"ביכורי יעקב" בחומרא דקדושת צפון

יב) והנה בפרשת תרומה, בעשיית המשכן, כתיב בעשיית צלע צפון של המשכן (פרק כ"ו פסוק כ"א) "וארבעים אדניהם כסף". והיינו האדנים של הקרשים. אולם בצלע תימנה, כתיב לעיל (בפרק כ"ו פסוק י"ט) "וארבעים אדני כסף", הרי דאין האדנים מתייחסים לקרשים.

ועיו' ב"משך חכמה" (שם) שביאר עפ"ד הירושלמי (שבת, פ' הבונה ה"ג) דקאמר עה"פ והקמות את המשכן כמשפטו, וכי יש משפט לקרשים, אלא קרש שזכה להיות בצפון לא יעמידנו בדרום. ונקט המש"ח, דבדוקא תפסינן לישנא דקרש שזכה להיות בצפון אסור להניחו בדרום, משום דחמורה קדושת צפון טפי, כדמצינו לענין שחיטת קדשים, דקדשי קדשים שחיטתן בצפון. ולכן דוקא קרש שניתן בצפון לא יניחו בדרום.

ביאור הא דכתיב "אדניהם" בעשיית צלע צפון של המשכן ולא בצלע דרום

והנה על פי זה ביאר ה"משך חכמה", הא דכתיב בעשיית צלע צפון של המשכן "אדניהם", דהרי האדנים דינם שיהיו מעתה

בצפון דוקא, מדינא דמעלין בקדש ואין מורידין, אבל האדנים שבדרום יכולים לינתן ג"כ בצפון, ולכן לא כתיב בהו "אדניהם", שהרי אין בהם דין שיהיו דוקא בדרום. עכ"ד. - וכיו"ב כתב הבכורי יעקב (סי' תר"ל ס"ק ט"ז).

הערה בעיקר דין צפון אם קדושתו חמורה

יג) אמנם יש לדון בזה, חדא ביסוד דין צפון, דנקט דקדושתו חמורה. וכבר נחלקו בזה קמאי, דיעול' בזבחים (נ"ה): בחילופי גירסאות שבשיטמ"ק בדעת רש"י שם. וע"ע ריש מעילה בשיטמ"ק, וברש"י סוכה (נ"ו), ואכמ"ל.

מחלק בין דין קרשים שנאמר בהם דין צפון ולא באדנים

עוד יש לפלפל, די"ל דדוקא בקרשים נאמר דין מקום מסויים, ולא באדנים. - וכבר כתב הרוקח בפירושו עה"ת פ' פקודי (פרק מ' פסוק י"ח) דבאדנים ליכא נפקותא אם הפכם מצד לצד.

בגדר זכיות הקרש להיות בצפון

ובעיקר מה שיש לדון, די"ל דאיסורא לשנות הקרשים אי"ז מחמת דבמקום הקרשים הוא מקום מקודש, אלא זהו דין דזכה הקרש להיות במקום מסויים. ואי"ז מטעם הורדה מקדושה.

בענין הפיץ שיש לו מעלה בצד אחר אם כל החפיץ בכלל המעלה

יד) והנה נשאלתי בדבר יורש של אחד מגדולי הפוסקים והמשיבים בדורנו, שהציע למכירה את חפצי ביתו של אביו לגביר ממעריצי אביו. והגביר רצונו היה בשולחן שעליו כתב את פסקיו והרביץ תורה לתלמידיו. והיורש מכר לו עבור סך ממון רב את השולחן של אביו.

ולאחר שהקונה לקחו, נודע לו שהיורש קודם המכירה הזמין נגר, שיחתוך את השולחן לשני חלקים, ויתקין להם רגלים בצדיהם, וכך מכר השולחן לשני לקוחות. - ונודע לרוקח שהחלק שלקחו הוא החלק השני של השולחן. - ותובע לקבל את החלק הראשון שעליו כתב אותו גדול הפוסקים את תשובותיו, והמקום שישב בראש השולחן והרביץ תורה. - והיורש טוען נגדו, שהרי השולחן שכתב עליו היה

שולחן אחד, וממילא על כל השולחן כתב תשובותיו והרביץ תורה. - והלוקח טוען כנגדו, דאמנם אין לו תביעה שיקבל את כל השולחן, אבל רצונו לקנות את החלק שעליו הרביץ רבו תורה וכתב את תשובותיו. - הדין עם מי. - והשבתי דהלוקח זוכה בטענתו, והיורש צריך להחזיר לו מעותיו, או שיחליף ויתן לו את החלק השני של השולחן.

בפלוגתא דהא"ר והשע"ת

טו) דהנה לכאורה יסוד הדין תלוי בפלוגתא ד"האליה רבה" באו"ח (סי' מ"ב סק"א) ו"השערי תשובה" (שם סק"א) האם בחפץ שיש בו צד אחד שיש בו מעלה, חשיב שהחפץ כולו הוא באותו מעלה, או לא. - דדעת ה"אליה רבה" דהחפץ כולו הוא באותו מעלה, וממילא בנד"ד אין טענת הלוקח מתקבלת, דהא סוף סוף קיבל חפץ שהיה בו את המעלה שעליו כתב רבו את תשובותיו והרביץ עליו תורה, דאע"פ שהיורש חילק את השולחן לשתיים, מ"מ זהו השולחן אשר עליו הרביץ אביו תורה, ושפיר נעשה המקח כראוי. - אולם לפ"ד ה"שערי תשובה" לא חשיב החפץ כולו באותו מעלה, אלא אם כלל את כל השולחן יחד ואח"כ חילקו. - ומעתה היורש יאמר קים לי כשיטת הא"ר, דאין להוציא מהמוחזק.

מבאר הנידון הנ"ל

טז) אכן נראה דלענין מקח וממכר, היכא דאיכא פלוגתא בזה, לא אמרינן קים לי, דמכיון ולפ"ד ה"שערי תשובה" לא חשיב החפץ כולו באותו מעלה, ממילא חשיב מום במקח. וכמ"ש הרב החיד"א בתשו' "חיים שאל" (סי' ע"ד), והמהרש"ם בספרו "משפט שלום" (חומ"ס רל"ב סעיף י"ב).

באיסור להפוך הרצועה של קשר תפילין

יז) הנה ה"מגן אברהם" (באו"ח סי' מ"ב סק"ג) כתב דאסור להפוך הרצועה של קשר תפילין. - וז"ל: אם פסק רצועה של יד סמוך להקשר, צריך עיון אם מותר להפוך ראש האחד למעלה ולעשות בו קשר של יד והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור למטה כו'. אם דמורידו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר והיו"ד ועתה יעשה בו כריכת האצבעות. עכ"ד.

בענין להפוך הרצועות מצד העליון לצד התחתון

וע"ש במג"א שהוכיח מקרשי המשכן, דבכל קרש יש בו צד עליון וצד תחתון אלא דמתחילה היה קשר וכעת אין בה קשר. - והוסיף בזה"ל: "וגדולה מזו כתבו התוס' בשבת דף צ"ח כשמניחין הקרשים על העגלות גנאי הוא להשים צד העב של קרש סמוך לקרקע אצל צד הקצר שהיה למעלה, ודמי להא דאמר מעלין בקדש ואין מורידין עכ"ל, א"כ כ"ש כאן דאסור כנ"ל". עכ"ד המג"א.

דברי ה"אליה רבה" בשם זקנו המהר"ש

(יח) אולם בספר "אליה רבה" (בסי' מ"ב סק"א) הביא בשם זקנו הגאון מהר"ש דפליג ע"ד המג"א, וס"ל דמותר להפוך הרצועות. וראייתו מהא דכתיב בפרשת ויצא, ויפגע במקום וילך שם ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו (בראשית כ"ח, י"א). - ובחולין (צ"א:) דריש: "כתיב ויקח מאבני המקום, וכתיב ויקח את האבן, אמר רבי יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן אבנים למקום אחד וכל אחת ואחת אומרת עלי יניח צדיק זה ראשו. תנא וכולן נבלעו באחד". והקשה זקנו הגאון מהר"ש דעדיין יש קנאה באיזה צד מונח על האבן. אלא בהכרח דחזינו דליכא קפידא בהכי. - ומעתה בנד"ד שמעינן דאין כאן טענת מקח טעות, דהלא החפץ שקנה הוא כולו באותו מעלה. ואע"פ שהחלק בשולחן שהניח עליו צדיק זה את ראשו בהרבצת תורה וכתובתו תשובותיו היה בתחילתו, ואינו כעת לפנינו. מ"מ גוף השולחן הוא של אותו צדיק שנתקיים בו מעלה זו, והשולחן כולו חשיב במעלה זו.

דברי ה"שערי תשובה" דפליג ע"ד הא"ר

(יט) אמנם ב"שערי תשובה" (באו"ח סי' מ"ב סק"א) הביא דברי הא"ר הנ"ל, והקשה על דבריו, בזה"ל: "והראיה שמביא הא"ר בשם זקנו אינו ראייה כל כך, דכיון דמעשה ניסים היו שמא לא היו בדרך דביקות זו בזה, כי אם נעשה גוש אחד בלול מכולם". עכ"ד.

הכרעה לנר"ד

והנה לפ"ד ה"שערי תשובה" שמעינן דבנידון דידן ודאי דהוי מקח טעות, דהלא אין גדר

השולחן במה שבמקצתו נעשה מעלה, שכולו יהיה חשיב כמו שיש בו מעלה זו. דדוקא היכא דנבלל כל השולחן כאחד מחדש חשיב שיש בכולו את המעלה שיש בראשו, אבל בלאו הכי אי"ז המעלה מצויה בכולו.

הערה בדברי השע"ת

(כ) הן אמנם דיש לעיין בדברי ה"שערי תשובה", דגם לפי מה שנתבאר דנעשה גוש אחד בלול מכולם, אכתי קשה, הלא הצד שאיננו תחת ראשו של יעקב, עדיין לא נתרצה. וגם אם נעשה גוף אחד בלול, אך עדיין טענתו קיימת שרצונו להיות תחת ראשו של יעקב, ומאי אהני ליה במה שנעשה בלול גוש אחד. - וצ"ל דמכיון ומכל אבן יש חלק שתחת ראשו של יעקב שפיר נתרצו אבנים.

ביישוב סברת הקפידא שבהנחת ראשו של צדיק

(כא) אמנם י"ל בפשטות, דכל הטענה של האבנים עלי יניח צדיק ראשו, היתה דוקא כשיש כמה אבנים, שאחד מקפיד על חברו אבל כשאין רק אבן אחת ליתא טענה, דאע"פ שבצידו האחר אינו תחת ראשו של יעקב, תו ליכא תיגרא, שאין מי שיקפיד. - וממילא צ"ע בעיקר מש"כ ה"אליה רבה" בשם זקנו הגאון מהר"ש להוכיח מזה לפסיקת רצועות של התפילין אם מותר להופכן.

הכרעה לנר"ד

והנה לפמשנת י"ל דבנד"ד יתכן דגם אם לא נימא כסברת הא"ר, מ"מ חשיב השולחן שיש בו את שהניח עליו צדיק ראשו. דהלא כשהיה השולחן אחד, קיבל כולו את אותה מעלה שהיתה רק בצידו האחד. - ולכן אפילו שחילקו את השולחן לשנים, שפיר מקויים בזה המעלה שהיתה בצידו האחד גם בצידו השני.

במנהג לעשות עטרה בראש הטלית

(כב) והנה המג"א (בסי' ח' ס"ק'ו) הביא מהשל"ה (מסכת חולין, עמוד האמת) שכתב דנהגו לעשות עטרה מחתיכת משי בטלית לסימן שאותו ציצית שלפניו, כמ"ש בירושלמי (פי"ב דשבת

ה"ג) קרש שזכה בצפון היה לעולם בצפון, והובא במשנ"ב (סי' ח' סק"ט).

קושיית ה"אליה רבה"

(כג) ויעו' בספר ה"אליה רבה" (סי' מ"ב סק"א) שהקשה מהך מילתא עמ"ש זקנו הגאון מהר"ש שהתיר להפוך את הרצועות שהיה בהם הקשר של תפילין, דהלא כבר זכה באותו צד.

ביישוב קושיית הא"ר

(כד) ונראה ליישב קושייתו, דשאני הנידון ברצועה של תפילין, דהוא ברצועה עצמה, דליכא נפקותא באותה רצועה, דסו"ס מתקיים באותה רצועה המעלה שהיתה בה מקודם. משא"כ בעטרה לטלית, דהנידון הוא על הציציות שבצידי הטלית, ולא על עצם הטלית. וכמו שכתבו הפוסקים: "לסימן שאותו ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו". וזהו דמצינו בקרשי המשכן דקרש שזכה בצפון, דכל קרש הוא נידון בפני עצמו, שהרי המשכן מורכב מארבעים קרשים, וכל קרש הוא בפני עצמו, ולכן קרש שזכה בצפון יהיה לעולם בצפון.

בגדר המעלה שהיה בצד שניתן הקרש בצירי המשכן

(כה) דהנה בקרשי המשכן היה מעלה בצידי המשכן שניתן הקרש. - דבפרשת תרומה, בעשיית המשכן, כתיב בעשיית צלע צפון של המשכן "וארבעים אדניהם כסף" (שמות פרק כ"ו פסוק כ"א), והיינו דהאדנים היו של הקרשים. אולם בצלע תימנה, כתיב לעיל (שמות פרק כ"ו פסוק י"ט) "וארבעים אדני כסף", הרי האדנים מתייחסים לקרשים.

ביאור ה"משך חכמה"

ויעו' בספר "משך חכמה" (שם) שביאר עפ"ד הירושלמי (פי"ב דשבת ה"ג) דקאמר עה"פ והקמות את המשכן כמשפטו, וכי יש משפט לקרשים, אלא קרש שזכה להיות בצפון לא יעמידנו בדרום. - ונקט ה"משך חכמה" דבדוקא תפסינן לישנא דקרש שזכה להיות בצפון אסור להניחו בדרום, משום דחמורה קדושת צפון טפי, כדמצינו לענין שחיטת קדשים, דקדשי קדשים שחיטתן בצפון. ולכן

כשצורף התיך את הגביע ועשה ממנו גביע חדש

לא) ובנידון השאלה במי שהיה לו גביע כסף ירושה מצדיק מפורסם שהיה בו חורים שנעשו מחמת יושנו, ונתנו לצורף שהתיך את הגביע ועשה ממנו גביע כסף מחדש. ואח"כ מכר היורש את הגביע ללוקח שקנהו בתורת נכס עתיק של אותו צדיק. - ולאחר זמן נודע ללוקח שהיה בגביע חורים, והיורש הביאו לצורף שהתיכו ועשה ממנו גביע חדש. וטען הלוקח שהמקח בטל, דמכיון שהצורף התיכו, אינו עוד אותו גביע שהיה שייך לאותו צדיק, אלא גביע חדש של הצורף הוא, ואינו שוה את הערך ששילם עליו. - נראה לדון דמכיון והיה מאותו חומר גלם של הגביע מהצדיק המפורסם, חשיב כאותו גביע גם כשהצורף התיכו ואח"כ עשה ממנו גביע חדש.

ראיה מהרמב"ן עה"ת פ' יתרו

וראיה לדבר מדברי הרמב"ן על התורה פרשת יתרו (שמות י"ט, ג'), בפסוק "במשך היובל המה יעלו בהר". ורש"י הביא מפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"א) דדריש שהיה זה שופר של איל, שכן בערביא קורין לדכרא יובלא, ושופר של אילו של יצחק היה. - והקשה הרמב"ן: "ולא הבינותי זה, כי אילו של יצחק עולה הקריב אותו, והקרנים והטלפים הכל נשרף בעולות (זבחים פ"ה:). - ותירץ הרמב"ן, בזה"ל: "אולי גיבל הקדוש ברוך הוא עפר קרנו והחזירו למה שהיה". עכ"ל. [וכיו"ב כתב רבינו בחיי, בזה"ל: "כי אע"פ שהאיל הוקרב עולה, ועולה כולה כליל, החזירו הקב"ה להויתו הראשונה"].

וחזינן דאע"פ שהחומר גלם שנעשה ממנו השופר נתכלה, מ"מ ע"י החזרתו לקדמותו חשיב כמו אילו של יצחק, דזהו השופר שקודם לזה. - ומעתה שמעינן לנ"ד דאע"פ שהצורף התיך את הגביע של אותו צדיק, ועשה אח"כ גביע חדש, חשבינן את הגביע החדש שנעשה מאותו החומר של הגביע הקודם, כמותו ממש.

בחילוק בין עשייה ע"י אדם או לא

לב) איברא שיש לחלק, דהתם נעשה השופר ע"י הקב"ה, ובזה חשיב כמו שהיה מעיקרא,

החפץ, ורק בקניית החפץ פרשי אינשי, דאי"ז מקח טעות.

בתשו' "חיים שאל" סי' ע"ד

כח) איברא דהרב החיד"א בשו"ת "חיים שאל" (סי' ע"ד) כתב דגם בגוונא שאין פגם בעצם החפץ, אלא דבקניית החפץ פרשי אינשי, הו"ל מקח טעות. דיעווי"ש בנידון מי שקנה כסתות ונודע לו אח"כ שיש פוסקים שאוסרים לכתחילה להשתמש בהם משום חשש כלאים, ומעיקר הדין אין בהם איסור אפילו דרבנן, ורוצה הלוקח לחזור בו מהמקח. - ופסק, דמכיון ויש לחוש בזה לכתחילה, ודאי פרשי אינשי מספק, ויש בזה מום במקח.

בשו"ת הריב"ש סי' תצ"ט

כט) וכיו"ב מבואר בשו"ת הריב"ש (סי' תצ"ט) שכתב דגם כשאיסורו הוא מחמת ספק הו"ל מקח טעות. - וז"ל: "אע"ג דמספקא לן אי טריפה אי לא, כיון דמספיקא פרשי אינשי מינה, אין לך מום גדול מזה". עכ"ל.

בדברי המהרש"ם "במשפט שלום"

ל) והנה המהרש"ם בספרו "משפט שלום" חו"מ (סי' רל"ב סעיף י"ב) ציין ג"כ לדברי רש"י בשבת (ע"ט:) דמוכח הכי, דסתם אדם נזהר במצוה מן המובחר. - וע"ש שציין לשו"ת "קול אליהו" (סי' כ"א) דהקונה בגד ונמצא שיש בו כלאים, ואסור ללבושו, דאי"ז מום במקח, שהרי יכול למוכרו לגוי, ואין לו הפסד כלל. וכתב ע"ז המהרש"ם דנראה דזהו דוקא בסוחר שקונה ע"מ למוכרו, אבל אם קנה לצורך עצמו ללבישה הוי מום.

בתשו' הת"ם או"ח סי' ס"ה

וע"ש בדברי המהרש"ם שציין לתשו' חת"ס (או"ח סי' ס"ה) דהיכא דמותר רק בהפסד מרובה, ומכרו לאחר ולא הודיעו, די"ל דהוי מום במקח. - והביא המהרש"ם דהיכא דשייך בזה חומרא מדינא ודאי דהו"ל מקח טעות. - וע"ע שו"ת "בית שלמה" (יו"ד ח"א סי' י"ד), ובשו"ת "תשורת שי" (ח"ב סי' פ"ה) ובשו"ת "שערי דעה" (ח"א סי' קנ"ד).

דוקא קרש שניתן בצפון לא יניחו בדרום. - ועפ"ז ביאר המש"ח, הא דכתיב בעשיית צלע צפון של המשכן "אדניהם", דהרי האדנים דינם שיהיו מעתה בצפון דוקא, מדינא דמעלין בקדש ואין מורידין, אבל האדנים שבדרום יכולים לינתן ג"כ בצפון ולכן לא כתיב בהו "אדניהם", שהרי אין בהם דין שיהיו דוקא בדרום. עכ"ד. - וכיו"ב כתב ג"כ ה"בכורי יעקב" (בסי' תר"ל ס"ק ט"ז).

הערה בדברי ה"משך חכמה"

ובעיקר דברי "המשך חכמה" יש להעיר ממ"ש הרוקח בפירושו עה"ת פרשת פקודי (שמות פרק מ' פסוק י"ח) דבאדנים ליכא נפקותא אם הפכם מצד לצד. - וגם במש"כ דיסוד דין צפון, דנקט דהוא משום דקדושתו חמורה, יש להעיר דנחלקו בזה קמאי בזבחים (נה:) בחילופי גירסאות שיטמ"ק בדעת רש"י שם, ע"ע בשיטמ"ק מעילה (ב:). - וגם יש לדון, דהאיסור לשנות הקרשים אינו מחמת דמקום הקרשים הוא מקום מקודש, אלא זהו דין דהקרש זכה להיות במקום מסויים.

בחה דהו"ל מום במקח במה

דפרשי אינשי מהמקח

כו) ונראה לומר דבנ"ד חשיב מום במקח, דמכיון ואיכא בזה פלוגתא, לא אמרינן קים לי, דמכיון ולפ"ד ה"שערי תשובה" לא חשיב החפץ כולו באותו מעלה. דאע"פ שאין פגם בקניית החפץ, מ"מ מכיון דבגוונא דאיכא פלוגתא פרשי אינשי, חשיב כמום במקח.

דברי הנתה"מ סי' רל"ב סק"ג

כז) דהן אמנם דב"נתיבות המשפט" (סי' רל"ב סק"ג) כתב שהלוקח בהמה לחרישה ונמצאת ספק טריפה, דהמקח קיים, וכדקיי"ל בשו"ע חו"מ (סי' רל"ב סעיף י"א). ואע"פ שהלוקחה לאכילה ונמצאת ספק טריפה הו"ל ביטול מקח, ביאר הנתה"מ דהיינו משום דבאכילה פרשי אינשי מספק, אבל כשהקונה לחרישה לא פרשי אינשי מהחפץ. - ומש"כ הש"ך חו"מ (בסי' ש"ו סק"ט) דהא דאינו יכול לומר אייתי ראיה שהיא טריפה, הוא משום דמכיון דהו"ל ספק, ופרשי אינשי ממנו, אין לך מום גדול מזה. היינו דוקא לענין אכילה. וחזינן עכ"פ דכשיש ספק במקח, ואין הספק בעצם

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
 (ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
 לפי סעיף 46
 לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
 טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

דעשייה בידי שמים מחזירה החומר לקדמותו כל חלק באותו צד שהיה מקודם. אבל כשנעשה ע"י אדם הו"ל בריה חדשה, שאינו יכול להחזירו לקדמותו.

בפלוגתא דהמג"א והא"ר והשע"ת

לג) אמנם מצינו חילוק איפכא מהנ"ל ב"שערי תשובה" (או"ח סי' מ"ב סק"א) בנידון כשנפסקה רצועת תפילין של יד סמוך לקשר, דדעת המג"א (שם סק"א) דאסור להפוך ראש האחר למעלה במקום שהוא חזק, ולעשות בו הקשר של יד, והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור כעת לזו למטה, משום דמורידו מקדושתו מכיון שהיה בו הקשר והיוד וכעת יעשה בו כריכות האצבעות. - וה"אליה רבה" (שם סק"א) הביא בשם זקני דפליג, ומתיר להפוך את הרצועות. והוכיח מקרא בפ' ויצא (בראשית כ"ח, י"א) לגבי יעקב בהר המוריה, דכתיב ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, ואח"כ כתיב ויקח את האבן, ואמרינן בחולין (צ"א:): אמר רבי יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן האבנים למקום אחד וכל אחת אומרת עלי יניח צדיק ראשו, תנא וכולן נבלעו באחד. וע"ש ב"אליה רבה" שהקשה, דהא עדיין יש קנאה באיזה צד מונח האבן. ובהכרח צ"ל שאין קפידא בהכי, מכיון שזהו חתיכה אחת או רצועה אחת רק שמהפך ראשה לסופה. - ויעוי"ש ב"שערי תשובה" שהקשה על דבריו, בזה"ל: "והראיה שמביא הא"ר בשם זקנו אינו ראייה כל כך, דכיון דמעשה ניסים היו שמא לא היו בדרך דביקות זה בזה, כי אם נעשה גוש אחד בלול מכולם". עכ"ד. וחזינן דנקט דמעשה הקב"ה הוא עשיית בריה חדשה ולא שחוזר לקדמותו.

ביאור סברת ה"אליה רבה"

לד) הן אמנם דיש לבאר דסברא זקנו של הא"ר היא כמשנ"ת, דמה שנעשה ע"י הקב"ה חשיב כמו שהיה מעיקרא, דעשייה בידי שמים מחזירה את החומר לקדמותו שכל חלק מונח באותו צד שהיה מקודם. ושאינו מעשייה ע"י אדם דהו"ל בריה חדשה. - ולכן דימהו לנידון המג"א, דאע"פ דהיה מעשה ניסים, מ"מ היה זה בדרך דביקות זה בזה, ושפיר דמי לדברי המג"א, וחזינן להדיא דאי"ז הורדה מקדושה, אלא הכל הוא באותו דרגת קדושה מכיון שזהו חתיכה אחת או רצועה אחת רק שמהפך ראשה לסופה.

מוכיח דאין הקדושה פוקעת

לה) ויעוי' ברמב"ם (פ"א מכלי המקדש הי"ג) לענין כלי המקדש, שכתב: "ואם נשברו מתיך אותן ועושה אותן כלי אחר, ואין קדושתן מסתלקת מהן לעולם". עכ"ל. הרי דאין הקדושה פוקעת בהיתוך הכלי.

